

Економічна експертиза в системі управління національним господарством України: інституційна роль та функціональне призначення

Олена Морозова ¹

Опубліковано	Секція	УДК
28.02.2025	Економіка	338.24

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18945086>

Анотація. Метою дослідження є обґрунтування сутності, функцій, значення та практичної ролі економічної експертизи в системі управління національним господарством, а також визначення її впливу на підвищення якості управлінських рішень і результативності державної економічної політики. Об'єктом дослідження являються процеси економічного оцінювання, аналітичного супроводу та експертного забезпечення управлінських рішень у системі функціонування національного господарства. Доведено, що економічна експертиза в системі управління національним господарством являється однією з ключових складових формування обґрунтованої державної економічної політики, оскільки саме вона забезпечує професійне оцінювання рішень, програм, механізмів регулювання та наслідків їх реалізації з позиції ефективності, доцільності, ресурсної забезпеченості й соціально-економічної результативності. Розкрито сутність економічної експертизи в системі управління національним господарством, обґрунтовано її актуальність і важливість у сучасних умовах, а також визначено місце у формуванні обґрунтованих управлінських рішень на рівні держави, галузей і окремих напрямів економічної політики. Узагальнено, що економічна експертиза являється спеціалізованим інструментом професійного оцінювання економічних процесів, програм, проєктів, регуляторних рішень і наслідків їх реалізації, який надає можливість поєднати аналітичне опрацювання даних, прогнозування, виявлення ризиків і коригування параметрів державного впливу. У дослідженні охарактеризовано основні функції економічної експертизи, зокрема діагностичну, прогностичну, запобіжну, коригувальну та контрольну, а також визначено базові принципи її здійснення, серед яких об'єктивність, незалежність, системність, комплексність, професійна компетентність і практична орієнтованість. Окрему увагу приділено ролі економічної експертизи у бюджетній, інвестиційній, інноваційній, регуляторній та антикризовій політиці, де вона постає важливою складовою підвищення результативності державного управління, раціонального використання ресурсів, зниження ризику помилкових рішень і зміцнення економічної безпеки. Разом із цим визначено основні проблеми розвитку економічної експертизи, серед яких формальний характер окремих експертних процедур, недостатня якість

¹ ORCID ID D 0000-0001-8208-6511

Кандидат економічних наук
кафедра підприємництва та маркетингу,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
(м. Івано-Франківськ, Україна)

інформаційної бази, нерівномірний рівень методичного забезпечення та потреба у ширшому використанні сучасних аналітичних підходів і систем на базі штучного інтелекту.

Ключові слова: економічна експертиза, національне господарство, державне управління, економічна політика, управлінські рішення, бюджетна політика, інвестиційна політика.

Economic expertise in the national economy management system of Ukraine: institutional role and functional purpose

Abstract. The purpose of the study is to substantiate the essence, functions, significance and practical role of economic expertise in the national economy management system, as well as to determine its impact on improving the quality of management decisions and the effectiveness of state economic policy. The object of the study is the processes of economic assessment, analytical support and expert support of management decisions in the system of functioning of the national economy. It is proven that economic expertise in the national economy management system is one of the key components of the formation of a sound state economic policy, since it is it that provides a professional assessment of decisions, programs, regulatory mechanisms and the consequences of their implementation from the standpoint of efficiency, expediency, resource availability and socio-economic effectiveness. The essence of economic expertise in the system of national economy management is revealed, its relevance and importance in modern conditions are substantiated, and its place in the formation of sound management decisions at the state level, industries and individual areas of economic policy is determined. It is generalized that economic expertise is a specialized tool for professional assessment of economic processes, programs, projects, regulatory decisions and the consequences of their implementation, which provides an opportunity to combine analytical data processing, forecasting, risk identification and adjustment of state influence parameters. The study characterizes the main functions of economic expertise, in particular diagnostic, prognostic, preventive, corrective and control, and also defines the basic principles of its implementation, including objectivity, independence, systematicity, comprehensiveness, professional competence and practical orientation. Special attention is paid to the role of economic expertise in budget, investment, innovation, regulatory and anti-crisis policy, where it becomes an important component of increasing the effectiveness of public administration, rational use of resources, reducing the risk of erroneous decisions and strengthening economic security. At the same time, the main problems of the development of economic expertise are identified, including the formal nature of individual expert procedures, insufficient quality of the information base, uneven level of methodological support and the need for wider use of modern analytical approaches and systems based on artificial intelligence.

Keywords: economic expertise, national economy, public administration, economic policy, management decisions, budget policy, investment policy.

Вступ

Актуальність проблеми. рішення в середовищі високої невизначеності, обмеженості ресурсів, структурних дисбалансів, посилення зовнішніх і внутрішніх ризиків, а також прискорених технологічних змін. Економічна експертиза у такій траєкторії являється не лише інструментом перевірки доцільності окремих рішень, а й важливою складовою формування підґрунтя для стратегічного бачення розвитку національного господарства. Саме вона надає змогу об'єктивно оцінювати ефективність державних програм, інвестиційних ініціатив, бюджетних рішень, механізмів перерозподілу фінансових ресурсів, а також визначати можливі економічні

наслідки управлінських дій ще до моменту їх практичного впровадження. Водночас значення економічної експертизи посилюється через зростання суспільного запиту на прозорість, результативність і доказовість діяльності державних органів влади, адже сучасна система управління вже не може спиратися лише на формальні показники чи ситуативні рішення. Відтак, саме експертне економічне оцінювання відображає реальний стан процесів у національному господарстві, дає змогу виявляти приховані суперечності, прогнозувати ймовірні втрати, визначати резерви зростання та формувати більш обґрунтовані напрями державної економічної політики.

Метою дослідження є обґрунтування сутності, функцій, значення та практичної ролі економічної експертизи в системі управління національним господарством, а також визначення її впливу на підвищення якості управлінських рішень і результативності державної економічної політики. Об'єктом дослідження являються процеси економічного оцінювання, аналітичного супроводу та експертного забезпечення управлінських рішень у системі функціонування національного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних наукових напрацюваннях, присвячених економічній експертизі, насамперед простежується теоретико-методологічний напрям, у межах якого уточнюються сутність, зміст, принципи та понятійні межі цього явища. До прикладу, В. Іванков [1] акцентує увагу на принципах судової економічної експертизи як на теоретичному підґрунті її проведення, що є особливо важливим для формування цілісного бачення методичних засад експертної діяльності. Л. Мартинова та В. Якіміва [2] зазначають, що в науковому середовищі відсутня єдина позиція щодо визначення поняття судової економічної експертизи, у зв'язку з чим вони обґрунтовують потребу законодавчого закріплення цього поняття, а також його подальшого теоретичного опрацювання. І. Пашинська [4] зосереджується на концептуальних основах судово-економічної експертизи, тим самим підсилюючи наукову траєкторію, у якій експертиза розглядається не лише як технічна процедура, а як самостійна складова професійного знання. Водночас І. Перезова [5;6] підкреслює, що економічна експертиза являється специфічною галуззю знань, яка має власне місце в системі експертології та потребує окремого осмислення як з позиції методології, так і з позиції практичного застосування. Окрему групу досліджень становлять праці, у яких економічна експертиза розглядається як інституційний, прикладний та організаційно-ринковий механізм. В. Дерій і Д. Дема [3] зазначають, що економічна експертиза діяльності підприємств пов'язана з дослідженням проблем, які виникають у процесі економічної діяльності суб'єктів господарювання, причому автори розмежовують судову, конфліктну, та несудову, неконфліктну, форми такої експертизи. І. Перезова та І. Кінаш [8] підкреслюють суспільну потребу в розвитку інституту економічної експертизи, наголошуючи на тому, що в сучасних умовах вона потрібна і державі, і суб'єктам господарювання для оцінювання доцільності програм розвитку, бізнес-планів, капіталовкладень і підготовлених управлінських рішень. Г. Гавриш [9] розширює цей напрям, досліджуючи вже не лише сутність експертизи, а процеси формування ринку послуг економічної експертизи, державного регулювання такого ринку, його самоорганізації та підходів до ціноутворення на інтелектуальні послуги експертного характеру. Саме тому зазначений масив літератури є важливим для нашої теми, оскільки він дозволяє перейти від вузького трактування економічної експертизи як допоміжного засобу перевірки до її розуміння як інституційно оформленого напрямку, що впливає на якість фінансового контролю, аналітичного забезпечення та державного управління загалом. О. Зибарева та Я. Бурачок [7] наголошують, що економічна безпека підприємств формується під впливом комплексу дестабілізуючих чинників, серед яких макроекономічна нестабільність, інституційна слабкість, кадрова криза та обмеженість інвестиційних ресурсів, а отже, підвищується значення інструментів, здатних своєчасно виявляти ризики та оцінювати стійкість суб'єктів господарювання. А. Штангрет і О. Силкін [10] розглядають безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища, і такий підхід є важливим для нашої теми, оскільки підтверджує, що сучасна система управління національним господарством потребує не лише оцінювання

фінансових показників, а й ширшого експертного аналізу кадрових, організаційних та безпекових ризиків.

Результати

Економічна експертиза в системі управління національним господарством являється спеціалізованою формою професійного оцінювання економічних явищ, процесів, рішень і наслідків, яка забезпечує державні органи влади, суб'єктів господарювання та інші заінтересовані сторони обґрунтованими висновками щодо доцільності, результативності, ризиковості та соціально-економічної прийнятності певних дій. У широкому розумінні вона охоплює аналіз бюджетної політики, інвестиційних програм, програм структурної модернізації, податкових змін, державних цільових програм, тарифної політики, міжгалузевого перерозподілу ресурсів і наслідків регуляторних рішень. Її місце в системі управління національним господарством визначається тим, що саме експертне оцінювання дає змогу з'єднати стратегічне бачення розвитку з фактичними параметрами економічного середовища, ресурсними можливостями держави та реальними потребами суспільства. При такого роду умовах економічна експертиза виконує роль не лише аналітичного супроводу, а і механізму попередження помилкових рішень, які можуть спричинити неефективне використання бюджетних коштів, диспропорції між секторами, послаблення фінансової стійкості та погіршення соціальних результатів (табл.1).

Таблиця 1

Сутність економічної експертизи в системі управління національним господарством

Складова	Зміст	Значення для системи управління
Економічна експертиза як категорія	Економічна експертиза являється процесом професійного дослідження економічних рішень, проєктів, програм і регуляторних дій з метою встановлення їх обґрунтованості, ефективності, ризиковості та прогнозованих наслідків. Вона спирається на сукупність методів фінансового, статистичного, прогнозного та порівняльного аналізу, а також на експертні судження, які дають змогу поєднати кількісні показники з якісною оцінкою управлінського впливу	Для системи управління така складова надає можливість приймати рішення не лише на основі формальних звітних даних, а й з урахуванням глибших причинно-наслідкових зв'язків, що особливо важливо для стратегічних рішень державного рівня.
Об'єкт експертного оцінювання	Об'єктом економічної експертизи можуть бути бюджетні програми, інвестиційні ініціативи, галузеві стратегії, механізми державної підтримки, податкові зміни, кредитні інструменти, програми відновлення та модернізації, а також наслідки регуляторних втручань для підприємств, домогосподарств і державних фінансів	Широкий спектр об'єктів відображає, що економічна експертиза не обмежується лише фінансовою перевіркою, а охоплює весь вектор управлінських рішень, які впливають на розвиток національного господарства та його стійкість
Суб'єкти проведення	Суб'єктами проведення виступають наукові установи, профільні органи державної влади, аналітичні центри, експертні групи, аудиторські структури, професійні об'єднання та незалежні фахівці, здатні здійснювати комплексне оцінювання економічних рішень	Наявність різних суб'єктів формує багаторівневу систему професійного контролю та аналітичного супроводу, що посилює якість управлінських рішень і знижує ризик однобічних висновків
Управлінська роль	Економічна експертиза не рідко виконує функцію фільтра, через який проходять управлінські ініціативи до стадії практичного впровадження. Вона допомагає виявити слабкі місця рішень, уточнити очікувані результати, скоригувати параметри фінансування та передбачити можливі побічні наслідки	Саме така роль робить економічну експертизу ключовим механізмом захисту національного господарства від прорахунків, нераціонального розподілу ресурсів і короткострокових рішень, які суперечать довгостроковим інтересам держави

Сформовано автором

Функціональне наповнення економічної експертизи охоплює діагностичну, прогностичну, запобіжну, коригувальну та контрольну складові, кожна з яких має самостійне значення для ефективного управління національним господарством. Діагностична функція дає змогу виявляти фактичний стан економічних процесів, визначати наявні дисбаланси, оцінювати динаміку фінансових і виробничих показників, а також встановлювати зв'язок між управлінськими рішеннями та їх наслідками. Прогностична функція спрямована на моделювання майбутніх сценаріїв розвитку, оцінювання чутливості системи до змін зовнішнього і внутрішнього середовища, а також на пошук найстійкіших варіантів реагування. Запобіжна функція особливо важлива, оскільки вона дозволяє завчасно виявити ризики перевитрат, інституційних помилок, регуляторних перекосів або надмірного боргового навантаження. Коригувальна функція пов'язана з удосконаленням уже розроблених програм чи механізмів, коли експертиза не просто констатує проблему, а надає управлінцям конкретні напрями зміни інструментів, параметрів і очікуваних показників. Контрольна складова, разом із цим, відображає здатність економічної експертизи перевіряти відповідність фактичних результатів попередньо визначеним цілям, соціально-економічним пріоритетам та можливостям держави. Принципами її здійснення повинні бути об'єктивність, незалежність, професійна компетентність, системність, доказовість, комплексність і практична орієнтованість. Без дотримання цих принципів експертиза втрачає довіру, а її висновки можуть перетворитися на формальний документ без реального впливу на управлінську практику (табл.2).

Таблиця 2

Функції та принципи економічної експертизи

Елемент	Зміст	Практичне значення
Діагностична та прогностична функції	Діагностична функція зосереджена на виявленні реального стану економічної системи, причин відхилень, слабких місць у державній політиці, бюджетному плануванні та галузевому регулюванні	Поєднання цих двох функцій надає управлінцям можливість бачити не лише теперішню ситуацію, а й майбутню траєкторію розвитку, що особливо важливо при підготовці середньострокових і довгострокових програм
Запобіжна та коригувальна функції	Запобіжна функція орієнтована на виявлення потенційних загроз ще до реалізації рішення, наприклад нераціонального фінансування, перекосів у стимулюванні окремих секторів, недооцінки соціальних наслідків або ризиків макроекономічної нестабільності	Такі функції формують механізм зменшення втрат, оскільки управлінська помилка виявляється на ранньому етапі або виправляється до того, як вона призведе до істотних негативних наслідків для національного господарства
Контрольна функція	Контрольна функція забезпечує зіставлення фактичних результатів із запланованими цілями, індикаторами, ресурсними межами та очікуваним суспільним ефектом. Вона пов'язує попереднє оцінювання з подальшим моніторингом і підсумковим аналізом	Її значення полягає в тому, що вона перетворює економічну експертизу на складову безперервного циклу управління, де рішення не лише ухвалюються, а й перевіряються щодо реальної результативності
Базові принципи	Об'єктивність означає опору на перевірені дані та неупереджені висновки. Незалежність передбачає відсутність політичного чи корпоративного тиску на експертів. Комплексність вимагає врахування фінансових, соціальних, інституційних і галузевих наслідків. Професійна компетентність пов'язана з належним рівнем знань і досвіду	Саме ці принципи забезпечують довіру до результатів економічної експертизи й роблять її не формальністю, а впливовим інструментом державного управління та підвищення якості економічної політики

Сформовано автором

У системі управління національним господарством економічна експертиза має особливе значення для формування, реалізації та коригування державної економічної

політики, оскільки саме через неї відбувається перевірка доцільності стратегічних рішень і їх відповідності ресурсним можливостям держави. Її роль найбільш виразно простежується у сфері бюджетного планування, де необхідно не лише розподілити кошти між напрямками, а й оцінити, який суспільний ефект буде створено внаслідок такого розподілу. Аналогічно у сфері інвестиційної політики економічна експертиза дозволяє визначити пріоритетність проєктів, їх мультиплікативний ефект, вплив на зайнятість, податкові надходження, інфраструктурне оновлення та конкурентоспроможність національного виробництва. Водночас вона відіграє помітну роль у сфері регуляторної політики, коли потрібно оцінити, яким буде вплив нового нормативного рішення на підприємницьку активність, витрати бізнесу, ціни, доступність ресурсів та інвестиційний клімат. У кризових умовах, коли посилюється нестабільність фінансових ринків, поглиблюються виробничі диспропорції або виникає потреба у швидкому перерозподілі ресурсів, економічна експертиза стає механізмом антикризового управління, який надає змогу визначити пріоритети підтримки, уникнути хаотичних рішень і забезпечити послідовність державних дій (табл.3).

Таблиця 3

Значення економічної експертизи для державної економічної політики

Напрямок застосування	Характеристика	Соціально-економічний ефект для національного господарства
Бюджетна політика	Економічна експертиза у бюджетній сфері спрямована на оцінювання доцільності бюджетних витрат, визначення реальної результативності програм, виявлення витрат, які не дають достатнього суспільного ефекту, а також на пошук можливостей для кращого розподілу коштів між стратегічними напрямками	Завдяки цьому підвищується якість бюджетного планування, посилюється фінансова дисципліна, зменшується ризик розпорошення ресурсів і зростає результативність державних витрат
Інвестиційна та інноваційна політика	У цій сфері експертиза дозволяє зіставити витрати на реалізацію інвестиційних проєктів з очікуваними вигодами, оцінити строк окупності, соціальний ефект, вплив на модернізацію виробництва, інфраструктуру, зайнятість і довгострокову конкурентоспроможність економіки	Такий підхід забезпечує підтримку не випадкових, а справді пріоритетних проєктів, які створюють стійкий економічний ефект і формують підґрунтя для технологічного оновлення країни
Система регулювання	Перед ухваленням регуляторних рішень економічна експертиза встановлює, якими будуть витрати виконання нових вимог для бізнесу, яким стане їх вплив на ціни, продуктивність, ринки праці, галузеву конкуренцію та інвестиційну привабливість	У результаті державні органи влади отримують можливість уникати рішень, що створюють надмірний тиск на економічних агентів або провокують непрямі втрати для бюджету та споживачів

Сформовано автором

Сучасний етап розвитку економічної експертизи пов'язаний не лише з розширенням її функцій, а й з необхідністю подолання низки проблем, які обмежують її ефективність у системі управління національним господарством. До таких проблем належать недостатня інтегрованість експертних висновків у практику ухвалення рішень, нерівномірна якість інформаційної бази, вплив політичної доцільності на професійні оцінки, нестача міждисциплінарної підготовки експертів, а також відсутність належного поєднання традиційних методів аналізу з можливостями рішень

на базі застосованих цифрових технологій. При такого роду умовах майбутній розвиток економічної експертизи повинен спиратися на модернізацію методичного інструментарію, підвищення прозорості експертних процедур, створення єдиних стандартів якості та посилення відповідальності за використання необґрунтованих висновків. Особливо перспективним напрямом являється використання великих масивів даних, аналітичних платформ, прогнозних моделей, систем на базі штучного інтелекту та автоматизованого моніторингу показників, що дозволяє не рідко пришвидшити обробку інформації, підвищити точність оцінювання та забезпечити своєчасне виявлення відхилень.

Висновки

Отже, економічна експертиза стає вагомим чинником підвищення якості управління на всіх рівнях національного господарства, від загальнодержавного до галузевого та регіонального. Вона надає можливість не рідко не лише констатувати наявність проблем, а й встановлювати їх причини, глибину впливу, масштаби наслідків і найбільш доцільні шляхи реагування. Разом із цим, у період трансформації економіки, посилення конкуренції за ресурси, оновлення підходів до бюджетного планування, зростання ролі інновацій та рішень на базі застосованих цифрових технологій, економічна експертиза стає основою для формування більш стійкої, збалансованої та адаптивної системи державного управління. Без належного експертного супроводу зростає ймовірність помилкових рішень, неефективного використання публічних коштів, послаблення фінансової стійкості окремих секторів і зниження довіри до державної політики загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванков В. М. Принципи судової економічної експертизи як теоретичне підґрунтя її проведення. № 26, 2022. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. С. 138-153.
2. Мартинова Л. В., Якіміва В. С. Теоретичні аспекти визначення змісту судової економічної експертизи. № 2, 2020. Економіка. Фінанси. Право. С. 6-10.
3. Дерій В. А., Дема Д. І. Економічна експертиза діяльності підприємств. № 11, 2017. Економіка та суспільство. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/5388f7ac-dff7-4401-a276-c2d3c65aabc5>
4. Пашинська І. І. Концептуальні основи судово-економічної експертизи. № 1, 2013. Вісник Житомирського державного технологічного університету. С. 296-298.
5. Перезовова І.В. Економічна експертиза як специфічна галузь знань. Економіка: реалії часу. 2013. № 3. С. 97-105.
6. Перезовова, І., & Морозова, О. С. Виявлення загроз в системі управління конкурентоспроможністю ІТ підприємства через проведення економічної експертизи . Академічні візії, (39). 2025, URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1689>
7. Зибарева О.В., Бурачок Я.Є. Економічна безпека підприємств України в умовах сталого розвитку: сучасний стан, чинники та шляхи зміцнення. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, 2025, (18). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-18-04-10>
8. Перезовова І., Кінаш І. Інститут економічної експертизи: сутність та суспільна потреба. № 4(29), 2015. Сталий розвиток економіки. С. 183-188.
9. Гавриш Г. О. Формування ринку послуг економічної експертизи в Україні. 2014. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Кривий Ріг. 20 с.

10. Штангрет А., Силкін О. Безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища. № 9(37), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 227-237.